

Blik op het Zuiden

AUTEURS Caroline Newton en Karolien Vermeiren

ILLUSTRATIE Karolien Vermeiren

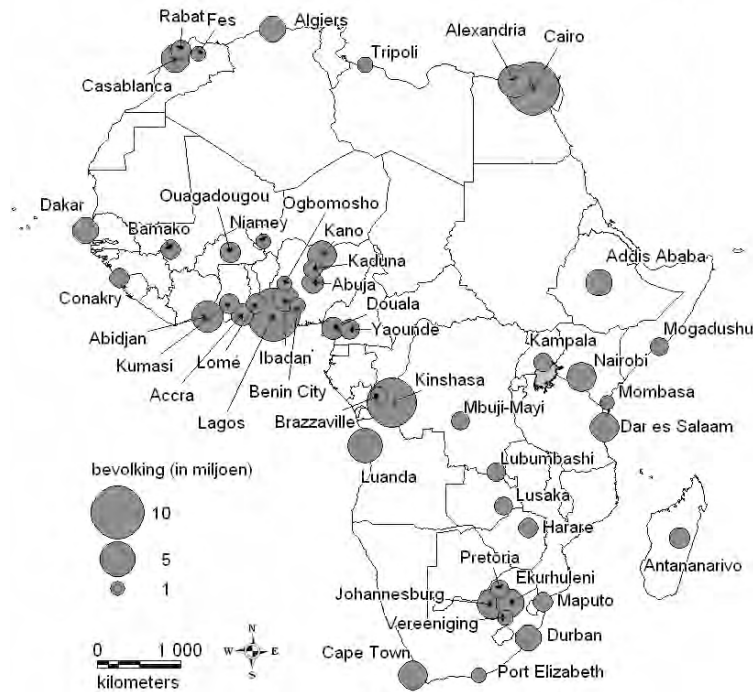
Afrikaanse steden maken een massaal urbanisatieproces door met ingrijpende economische, culturele en demografische gevolgen. Onze perceptie van de Afrikaanse Stad is echter troebel, en strookt lang niet altijd met wat er werkelijk in de Afrikaanse straten gebeurt. Alle redenen voor AGORA om dit beeld bij te stellen met een themanummer.

Afrikaanse Steden

Hoewel de helft van de wereldbevolking vandaag de dag in steden leeft, is Afrika nog steeds het minst geurbaniseerde continent. Maar met stedelijke groeiratio's die soms wel het dubbele van het wereldgemiddelde overschrijden, zijn de Afrikaanse steden aan een forse inhaalbeweging bezig. Dit betekent voor steden als Ouagadougou en Nairobi een jaarlijkse groei van meer dan 100.000 inwoners. Tegen 2030 wordt verwacht dat de helft van de Afrikaanse bevolking in steden zal wonen, zoals in hedendaags Europa en Noord-Amerika. Het Afrikaanse continent telt ondertussen bijna 50 miljoen steden en dat aantal zal alleen maar stijgen. Grote ongelijkheid belet een harmonische stedelijke ontwikkeling. Ondanks vaak positieve economische groei wordt de opbrengst niet met iedereen gedeeld. De Gini-coëfficiënt geeft aan dat de kloof tussen rijk en arm tussen regio's maar ook binnen steden toeneemt. Het merendeel van de Afrikaanse stedelingen leeft onder de armoedegrens terwijl hun 'buren' naar lokale standaarden zwemmen in de rijkdom. Één op de drie stedelingen in Afrika leeft in sloppenwijken met vaak een gebrekkige toegang tot drinkbaar water en sanitaire voorzieningen terwijl men op korte afstand evengoed villa's aantreft die kunnen voldoen aan een luxueuze en Westerse levensstandaard. Deze ongelijkheid die eveneens sterk ruimtelijk tot uiting komt, verkleint de kans op sociale mobiliteit en integratie, vaak met sociale onrust tot gevolg.

Kikkerperspectief

Afrikaanse steden zijn in onze hoofden pas sinds de kolonisatie ontstaan, maar in vele gevallen is niets minder waar. Het is duidelijk tijd om de geschiedschrijving van Afrikaanse steden veel breder op te vatten, voorbij een import/export-model. Bovendien wordt de wereld door technologische ontwikkelingen steeds kleiner en is het traditionele beeld van centrum en periferie niet langer houdbaar. Ondanks hun eigen problematiek en dynamiek staan steden in het Zuiden in contact met steden over de hele wereld. Het is dan ook van belang om het Eurocentrisme los te laten, en tot een mondiale geografie te komen. Vergelijkende studies zijn van belang om Afrikaanse steden beter te begrijpen, maar ook om zicht krijgen op de problemen waarmee we in onze eigen stedelijke omgeving worden geconfronteerd. Of zoals de antropoloog Abdoumalig Simone het formuleert: 'Soms kan een mens enkel door elders te kijken belangrijke aspecten van zijn eigen leven identificeren.' Hij stelt verder dat een 'kikkerperspectief' hierbij een geschikte methode is. Welke bijvoorbeeld leert dat grasrootbewegingen en sociale netwerken een belangrijk onderdeel vormen van de Afrikaanse stedelijke infrastructuur. Zijn observaties van menselijk gedrag tonen bovendien aan dat steden meer zijn dan gebouwde ruimte en een morfologische compositie. Stedelijkheid verwijst naar de stad als iets dat in constante productie is, onder invloed van diens bewoners, en zo dus ook nooit af. De stedelijke structuur biedt zijn inwoners verschillende kansen en uitdagingen. Deze verschillen van stad tot stad waardoor het alledaagse leven en de stedelijke dynamiek erg divers is. In Kaapstad, Zuid-Afrika bijvoorbeeld ontstaan er organisaties die strijden tegen de uitzetting van vele Zuid-Afrikaanse gezinnen die illegaal woningen bezetten. Rosalie De Bruijn en Vincent Van der Maaden belichten het huisvestigingsprobleem in Kaapstad. Daarbij besteden zij aandacht aan hoe grassrootorganisaties gevormd worden en overgaan tot acties waaronder het fenomeen van de

Afrikaanse miljoenensteden

‘doorkickers. Daarmee is niet gezegd dat lokaal georganiseerde bewegingen altijd even goed functioneren, zoals Sarah Luyten illustreert met haar case studie van landbouwersverenigingen in Ouagadougou, Burkina Faso.

Link tussen West en Zuid

We worden om de oren geslagen met studies over globalisatie en wereldsteden. Terwijl die visie tot voor kort eenzijdig gevoed werd door studies van Westerse steden, openen vandaag zowel ondernemers als onderzoekers hun visie en keren ze hun blik meer en meer naar Afrika.

In dit themanummer wordt getracht het klassieke beeld van Afrika als één groot platteland bij te stellen

Enige voorzichtigheid is hierbij op zijn plaats, waarschuwt architect Luce Beeckmans. Zij toont in haar artikel aan dat indien we de Afrikaanse stad willen bestuderen en begrijpen, we verder moeten gaan dan een begrip vanuit een Westers planningsmodel. De aanwezigheid van ondernemers, NGO's, onderzoekers en ambassades in Afrika en dan voornamelijk in de steden samen met een sterke migratiestroom van Afrika naar het Westen creëert een internationaal netwerk. Gebeurtenissen, trends en verhalen sijpelen door naar het Zuiden waar ook steden en stedelingen zich spiegelen aan en/of reageren op de Westerse ideaalbeelden. Omgekeerd, echter, is er ook een niet te onderschatten beïnvloeding van Afrikaanse culturen en tradities op het Westen. De impact van het Afrikaanse stedelijk gebeuren op wereldschaal en de sterke relatie tussen de Afrikaanse en de Westerse stad komen duidelijk

naar voor in twee antropologische bijdragen in dit nummer. Kristien Geenen toont hoe Butembe in Congo door haar inwoners wordt beschreven als Brussel, een link die ons, met onze Westerse materiële instelling, op het eerste gezicht niet aanwezig lijkt, maar met het afzetten van onze Eurocentrische bril naar boven komt. Anderzijds toont Frederik Lamote hoe Afrikaanse identiteiten en steden, via reizende goden, ook aanwezig zijn in het Westen. Het beeldmateriaal doet twijfelen. Is dit Europa of Afrika?

Groei en Stadsvernieuwing

Wél duidelijk te onderscheiden is de Afrikaanse stedelijke groei, die in combinatie met een gebrek aan middelen en zwakke overheden zorgt voor dramatische sociale en milieuproblemen. Een goed voorbeeld is de case studie van Inge Wagemakers in de Congolese hoofdstad Kinshasa. Zij illustreert dat door de combinatie van snelle stedelijke groei en de afwezigheid van een sterke overheid de dagelijkse handelingsvrijheid van de lokale bewoners in nieuwe stadswijken hoofdzakelijk bepaald worden door machtsverhoudingen tussen lokale actoren en hun relaties met personen in machtsposities. Terwijl in het Westen steden trachten om te gaan met de gevolgen van klimaatverandering en de economische druk die de wereldeconomie kenmerkt, zien we dat vele steden op het Afrikaanse continent bijkomend onverzadigbare honger hebben naar huisvesting, meer banen en explosieve groei van de lokale economie. Onder de nieuwe neoliberale wind die door de stedelijke overheden waait en naar Westers voorbeeld zijn verschillende Afrikaanse steden begonnen met het vernieuwen en saneren van hun stadscentrum. Ondanks het idee dat het ingrijpen in slums de bedoeling heeft de levensomstandigheden te verbeteren, moeten we vaststellen dat er zich vaak ongewenste (neven-)effecten voordoen. Dit wordt door Wouter Bervoets en Maarten Loopmans

geïllustreerd in hun artikel over verkavelingsacties in Ouagadougou, Burkina Faso. Naast het 'upgraden' van krottenwijken zijn sommige steden ook bezig met het vernieuwen en uitbreiden van hun stedelijke ruimte om hun vooropgestelde doelstellingen te halen. In Addis Abeba wordt het doel nagestreefd om een metropool met werelduitstraling te worden, met Dubai als het ultieme voorbeeld. Emilie Van Look en Caroline Newton werpen een kritische blik op de stadsvernieuwingsprojecten in Addis Abeba vanuit het perspectief van de bewoners. Zowel de bewoners, door deze projecten gedwongen te verhuizen naar de rand van de stad, als de achterblijvers in binnenstedelijke gebieden komen aan het woord. Daan De Vree, Sam Lanckriet en Johan Lagae gaan na op welke manier de University of the Western Cape een sturende rol kan spelen in de noordelijke expansie van Kaapstad, waarbij het streven van de Universiteit naar een brede maatschappelijke verankering, met respect voor de sociaal kwetsbare township bewoners, in haar stedelijke omgeving een centraal gegeven is.

Verkenningstocht

In dit themanummer wordt getracht het klassieke, en reeds lang achterhaalde, beeld van Afrika als één groot platteland bij te stellen en inzicht te geven in het hedendaagse stedelijk Afrika. Het opnemen van de verschillende invalshoeken en inzichten die in dit themanummer worden geboden kan enkel door er rustig door te grasduinen en je als lezer constant te laten verrassen door de verscheidenheid aan benaderingen en ideeën. Net zoals je bij het verkennen van een (Afrikaanse) stad ook telkens opnieuw wordt verrast door de verscheidenheid aan identiteiten, culturele eigenheden, architecturale inventiviteit.

Caroline Newton (caroline.newton@mac.com) is als docent verbonden aan de hogeschool W&K, departement architectuur Sint-Lucas Brussel en Gent.

Karolien Vermeiren (karolien.vermeiren@ees.kuleuven.be) is doctoraatsstudent verbonden aan de afdeling Geografie van het departement Aard- en Omgevingswetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven.

Literatuurselectie

- Robinson, J. (2003). Postcolonialising geography: Tactics and pitfalls. *Singapore Journal of Tropical Geography* 24, 273-289.
- Salm, S. & Falola, T. (2005). *African urban spaces in historical perspective*. Rochester, NY: University of Rochester Press
- Simone, A. (2010). *City Life from Jakarta to Dakar. Movements at the Crossroads*. London: Routledge.